Esperantologio / Esperanto Studies **2** (2001), 5–10

La Esperanto-movado en Tanzanio kaj Togolando

Heidi Goes

Kvankam la afrika Esperanto-movado jam ekzistas dum kelkaj jardekoj, kaj ankaŭ estas pridebatata en la cetera movado, ĝis nun ne ekzistas fidindaj sociologiaj esploroj pri ĝi. Estas la celo de tiu ĉi artikolo vastigi la sciojn pri la strukturo de tiu ĉi juna movado kaj ĝiaj problemoj.[1] La donitaĵoj estas bazitaj sur demandaroj kiuj estis responditaj de esperantistoj en Tanzanio kaj Togolando en aŭgusto–septembro respektive decembro de 1998.

Mi elektis Tanzanion ĉar ĝi estis antaŭ kelkaj jaroj rigardata kiel la lando kun la plej forta movado en Orient-Afriko, kaj Togolandon ĉar ĝi estas nun rigardata kiel la lando kun unu el la plej fortaj Esperanto-movadoj en Afriko. Mi en ambaŭ landoj kontaktis kaj vizitis lokajn Esperanto-klubojn,[2] kaj petis la membrojn respondi al mia demandaro.

En preskaŭ ĉiuj kluboj la plimulto de la membroj estis (eternaj) komencantoj. Mi tamen difinis ilin kiel esperantistoj, ĉar ili mem nomas sin tiel, kaj jam uzas la lingvon, ekz. por renkonti eksterlandanojn. Kvankam oni certe povus plivastigi kelkajn donitaĵojn al aliaj afrikaj landoj, oni ne povas ĝeneraligi ĉiujn donitaĵojn al ĉiuj landoj de Afriko. Tion montras i.a. la fakto ke jam inter Tanzanio kaj Togolando videblas diferencoj.

Mi priskribas ĉi tie la aĝon, familian kaj profesian situacion de la esperantistoj, iliajn motivojn por eklerni la lingvon, kaj tion kion ili difinas kiel la problemojn de la movado en Afriko. La respondoj de la demandaroj[3] unue konfirmis tion kio jam estis raportita en diversaj artikoloj de esperantistoj kiuj vojaĝis en Afriko, nome ke

[1] Tiu ĉi artikolo estas bazita sur la esploro por mia disertaĵo *La Esperanto-movado en Afriko – kun speciala atento al Tanzanio kaj Togolando*, kiu aperis nederlandlingve maje de 1999 en la Universitato de Gento (Universiteit Gent), Belgio. Ĝi estis prezentita kiel parto de la postuloj por akiri la gradon de licenciulo en la fako *Afrikaj lingvoj kaj kulturoj.* Tio okazis sub la gvidado de prof. d-ro Jan Blommaert, prof. d-ro Luc François kaj prof. d-ro Marc van Oostendorp, kiujn mi volas ĉi tie danki pro iliaj helpo kaj komentoj.

[2] Mi povis kontakti la tanzaniajn klubojn kun la helpo de adreslisto recivita de Hans Bakker, kaj la togolandajn klubojn pere de Yao Afantchao, kiun mi renkontis en 1998 dum la 83-a Universala Kongreso en Montpeliero, kaj kiu dissendis mian leteron al la lokaj kluboj. Mi ŝatus elkore danki ilin ambaŭ por ilia grandega helpo dum mia esploro.

[3] La demandaro konsistis el 37 demandoj. La demandaro kiun mi uzis en Togolando iom malsimilas disde tiu kiun mi uzis en Tanzanio. Por tiu ĉi artikolo mi uzis la respondojn al la demandoj n-ro 1b, 8 kaj 9 de la ĝenerala parto, kaj n-ro 1 kaj 18 de la esperanta parto (vidu Goes 1999:140–148).

la afrikaj esperantistoj estas mezume pli junaj ol la eŭropaj esperantistoj. En 1968 la plej granda aĝkategorio de la membroj de la Esperanto-Asocio de Britujo (EAB) estis tiu inter 60 kaj 69 jaroj (23%) (Forster 1982:303), dum tiu en Tanzanio situas inter 30 kaj 34 jaroj (28,6%) kaj en Togolando inter 20 kaj 24 jaroj (32,7%) (vidu tabelon 1). La tabelo montras ankaŭ ke inter la afrikaj landoj ekzistas diferenco koncerne la aĝkategoriojn de la esperantistoj. En Tanzanio 62,8% de la esperantistoj estis en 1998 inter 25- kaj 39-jaraj, dum en Togolando plimulto (70,9%) estis inter 15- kaj 29-jaraj.

Tabelo 1. Naskiĝjaroj de la esperantistoj

Naskiĝjaro	*Tanzanio*		*Togolando*	
	N	%	*N*	%
1935–1939	1	2,9	–	–
1940–1944	–	–	–	–
1945–1949	2	5,7	–	–
1950–1954	3	8,6	1	1,8
1955–1959	5	14,3	5	9,1
1960–1964	6	17,1	3	5,5
1965–1969	10	28,6	5	9,1
1970–1974	6	17,1	12	21,8
1975–1979	1	2,9	18	32,7
1980–1984	1	2,9	9	16,4
1985–1989	–	–	2	3,6
Sume	35	100,1	55	100,0

Tiu ĉi ŝajne relative malgranda aĝdiferenco (se oni ĝin komparas kun Eŭropo) tamen havas grandajn konsekvencojn por aliaj karakterizaĵoj, kiel ekzemple por la profesia situacio. La plej granda grupo (47,3%) de la togolandaj esperantistoj en 1998 ankoraŭ lernis aŭ studis (vidu tabelon 2). En Tanzanio la plej granda grupo (25,7%) estas geinstruistoj.

Tabelo 2. Profesioj de la esperantistoj

Profesio	*Tanzanio*		*Togolando*	
	N	%	*N*	%
Lernanto/studanto	–	–	26	47,3
Instruisto	9	25,7	6	10,9
Terkulturisto	4	11,4	–	–
Komercisto	4	11,4	3	5,5
Terkulturo kaj komerco	1	2,9	–	–
Aliaj	15	42,9	18	32,7
Senlaborulo	1	2,9	2	3,6
Ne respondis	1	2,9	–	–
Sume	35	100,1	55	100,0

Alia granda diferenco inter la movado en Tanzanio kaj Togolando, kiu rezultas el la aĝdiferenco, estas la familia situacio (vidu tabelon 3).

Tabelo 3. Familia situacio: geedzeco kaj gepatreco

Familia situacio	*Tanzanio*		*Togolando*	
	N	%	*N*	%
Geedziĝis; kun infano(j)	25	71,4	13	23,6
Geedziĝis; sen infano	1	2,9	–	–
Ne geedziĝis; kun infano(j)	2	5,7	–	–
Ne geedziĝis; sen infano	7	20,0	42	76,4
Sume	35	100,0	55	100,0

El tiu ĉi tabelo evidentiĝas ke en 1998 en Tanzanio granda plimulto de la esperantistoj (74,3%) estis geedziĝinta, dum en Togolando pli ol tri kvaronoj de la esperantistoj (76,4%) ankoraŭ ne geedziĝis kaj ankaŭ ankoraŭ ne havis infanojn.

La motivoj kiujn la afrikanoj donas por eklerni Esperanton ege diverĝas. Tamen kelkaj motivoj estas donitaj multe pli ofte ol aliaj (vidu tabelon 4). Pro la fakto ke la plimulto donis pli ol unu motivon, la nombro de la menciitaj motivoj estas pli alta ol la nombro de la demanditaj esperantistoj. Tial du procentaĵoj estis kalkulitaj. Por la unua procentaĵo la sumo de la menciitaj motivoj egalas al 100%. Tiel oni konas la gravecon de unu motivo relative al ĉiuj menciitaj motivoj. La dua procentaĵo, kursive presita, estas kalkulita surbaze de la nombro de esperantistoj kiuj mencias tiun motivon. Tiel oni povas vidi ke 41,8% de la togolandaj esperantistoj mencias kiel unu el siaj motivoj la ekhavon de geamikoj aŭ gekorespondantoj eksterlandaj.

La plej ofte menciitaj motivoj en ambaŭ landoj estas de la sama tendenco. Plej gravas por la afrikaj esperantistoj la komunikado kun la mondo. Tio povas esti per korespondado kun geamikoj, aŭ kun eksterlandanoj aŭ alietnanoj kiuj vizitas iliajn landon aŭ urbon. Ankaŭ la ebleco por vojaĝi estas grava motivo por eklerni Esperanton. Tamen invito al universala aŭ alia kongreso tute ne estas evidenta, eĉ malpli evidenta ol fine de la okdekaj jaroj.[4] Kelkaj esperas ke ili estos invititaj de korespondanto, aliaj jam trovas tre valora la vojaĝadon al aliaj partoj de la lando, okaze de nacia kongreso. La diferenco kun eŭropaj esperantistoj estas ke ili pli ofte lernas Esperanton por faciligi aŭ malplikostigi la vojaĝon, ne por ebligi la vojaĝon (vidu i.a. Forster 1982:337 kaj la manieron kiel oni promocias Esperanton en Eŭropo[5]).

Ankaŭ la fakto ke per Esperanto oni povas lerni ion estas por multaj demanditoj grava motivo. Tion montras ekzemple la fakto ke tiuj kursoj organizitaj de la Tietti-Instituto de Esperanto en Togolando (TIETo-instituto) kiuj ne rilatas al la lingvo Esperanto estas juĝataj valoraj kaj sencohavaj. Ekzemple, en aŭgusto de 1998 Unuiĝo Togolanda por Esperanto (UTE) venigis iun paroli pri naskiĝregulado dum seminario por kurs- kaj klubgvidantoj (Togbossi 1998). Aliaj esperantistoj lernis pere de la Esperanto-literaturo aferojn kiujn ili laŭ propraj vortoj "alie neniam estus lernintaj".

Aliaj ofte menciitaj kaŭzoj por eklerni Esperanton estas la pacideo, la universaleco aŭ la neŭtraleco de la lingvo kaj la movado, aŭ simple ĉar oni trovas la lingvon

[4]En 1987 dek tri afrikanoj estis invititaj al la jubilea Universala Kongreso en Varsovio. Post kelkaj jaroj malaltiĝis la entuziasmo por tiu ĉi "ekzotaĵo" kaj do ankaŭ la financa helpo de okcidentaj esperantistoj por invitigi la afrikanojn.

[5]Pluraj esperantaj junular-asocioj en Eŭropo promocias la lingvon pere de broŝuroj en kiuj ili emfazas ke ĝi estas utila dum vojaĝoj eksterlande.

Tabelo 4. Motivoj por eklerni Esperanton

Motivo	*Tanzanio*			*Togolando*		
	N	%	*%*	*N*	%	*%*
Por akiri korespondantojn aŭ amikojn de aliaj etnoj aŭ landoj	7	15,9	*20,0*	23	21,9	*41,8*
Pro la ebleco paroli kun alilingvuloj, por sin komprenigi eksterlande	7	15,9	*20,0*	9	8,6	*16,4*
Komunikado kun la mondo i.a. ekonomie	9	20,5	*25,7*	3	2,9	*5,5*
Pro la ebleco vojaĝi/avantaĝe kiam oni vojaĝas	1	2,3	*2,9*	12	11,4	*21,8*
Por lerni pri aliaj landoj/kulturoj, kompreni aferojn de la mondo	4	9,1	*11,4*	8	7,6	*14,5*
Por koni unu plian lingvon, interesiĝo pri lingvoj	2	4,5	*5,7*	10	9,5	*18,2*
Pro la facileco	4	9,1	*11,4*	6	5,7	*10,9*
Pro la neŭtraleco	2	4,5	*5,7*	9	8,6	*16,4*
Kunlaborado al la paco/pacideo	3	6,8	*8,6*	5	4,8	*9,1*
Pro interesiĝo/scivolemo	1	2,3	*2,9*	9	8,6	*16,4*
Pro la internacieco, universaleco, promocio de la universala kulturo, por internaciiĝi	1	2,3	*2,9*	4	3,8	*7,3*
Estas senpage	–	–	–	2	1,9	*3,6*
Por fariĝi iun en la mondo, akiri diplomon	–	–	–	2	1,9	*3,6*
Ĉar ĝi estas pli internacia ol la angla	1	2,3	*2,9*	–	–	–
Por havi sekretan lingvon kun amikoj	1	2,3	*2,9*	–	–	–
Por lerni pli da lingvoj pere de Esperanto	1	2,3	*2,9*	–	–	–
Similas al mia eklezio	–	–	–	1	1,0	*1,8*
Por viziti kongresojn	–	–	–	1	1,0	*1,8*
Por larĝigi la horizonton	–	–	–	1	1,0	*1,8*
Suma nombro de motivoj	44	100,1		105	100,2	

pli facile lernebla ol aliaj lingvoj. Sed la lernado de tiu ĉi lingvo, aŭ la organizado de la movado, ankaŭ en Afriko ne estas senproblema. Kiam oni demandas afrikajn esperantistojn, sekvas tuta listo da tre diversaj problemoj (vidu tabelon 5). Kvankam neniu problemo akiris tre altan procentaĵon, kelkaj problemoj estis menciitaj multe pli ofte ol aliaj. La plej ofte menciitaj problemoj en ambaŭ landoj koncernas mankon de mono kaj de libroj aŭ aliaj materialoj. El neformalaj konversacioj kaj intervjuoj montriĝis ke oni celas instruilojn kiel tabulojn, kreton, skribilojn, kajerojn, (prononcad)kasedojn aŭ videobendojn. En Tanzanio oni emfazas la mankon de instruistoj. Dume en Togolando oni pli ofte mencias ke mankas propagando por Esperanto. El la togolandaj esperantistoj 7,3% menciis la problemon pri la dependeco de Eŭropo por financa kaj alia subteno. Ke oni ne menciis tiun ĉi problemon en Tanzanio, ne signifas ke la movado tie estas sendependa. Verŝajne la problemo estis menciita en Togolando pro influo de la kongresa temo de la sesa TEK[6] "Al memstarigo

[6]La sesa togolanda Esperanto-kongreso okazis de la 26-a ĝis la 30-a de decembro 1998 en Assahoun.

Tabelo 5. Problemoj de la afrika Esperanto-movado

Menciitaj problemoj de la movado	*Fojoj menciitaj (N) kaj % da menciintoj*					
	Tanzanio			*Togolando*		
	N	%	%	*N*	%	%
Manko de mono en klubo/movado, malriĉeco	8	14,8	*22,9*	11	16,2	*20*
Dependa, ne memstara	–	–	–	4	5,9	*7,3*
Manko de libroj kaj aliaj materialoj	9	16,7	*25,7*	10	14,7	*18,2*
Ne sufiĉe da aŭ ne sufiĉe bona propagando, ne sufiĉe konata	3	5,6	*8,6*	8	11,8	*14,5*
Manko de instruistoj; nespertaj instruistoj	6	11,1	*17,1*	–	–	–
Manko de kontakto kun la nacia asocio (TEA/UTE)	2	3,7	*5,7*	3	4,4	*5,5*
Estas neglektita, ĉar ĝi ne estas lingvo de iu lando, la neŭtraleco	1	1,9	*2,9*	3	4,4	*5,5*
Familiaj problemoj, tro da mastrumtaskoj	3	5,6	*8,6*	–	–	–
Senpova TEA-estraro	3	5,6	*8,6*	–	–	–
Ne estas E-lernejoj aŭ E-kursoj en la lernejo	1	1,9	*2,9*	2	2,9	*3,6*
Esperanto povas esti akceptata en Afriko nur kiam la evoluintaj landoj/Eŭropo/UN rekonas ĝin	–	–	–	3	4,4	*5,5*
Afriko ne estas reprezentita en UEA	2	3,7	*5,7*	–	–	–
Kursoj kun alta nivelo ĉiam okazas ekster Afriko	2	3,7	*5,7*	–	–	–
Manko de informoj	–	–	–	2	2,9	*3,6*
Ne konstantaj esperantistoj, manko de homoj	–	–	–	2	2,9	*3,6*
Rasismo ankaŭ en la movado	–	–	–	2	2,9	*3,6*
Tro eŭropeca	–	–	–	2	2,9	*3,6*
Kontraŭlaboro/malbona volo de la registaro	–	–	–	2	2,9	*3,6*
Indiferento de la registaro	2	3,7	*5,7*	–	–	–
Indiferento de la fortaj islamaj ŝtatoj	–	–	–	2	2,9	*3,6*
Indiferento de UN	–	–	–	1	1,5	*1,8*
Manko de kunvenejo	1	1,9	*2,9*	1	1,5	*1,8*
Manko de tempo	1	1,9	*2,9*	1	1,5	*1,8*
La movado ne estas sufiĉe forta	1	1,9	*2,9*	1	1,5	*1,8*
Tro malrapida agnosko	1	1,9	*2,9*	–	–	–
Malbona rilato al Unesko, malgraŭ tio kion oni diras	1	1,9	*2,9*	–	–	–
La eternaj komencantoj	–	–	–	1	1,5	*1,8*
Hipokriteco de Esperanto-gvidantoj	–	–	–	1	1,5	*1,8*
Manko de sociala Esperanta helpocentro	–	–	–	1	1,5	*1,8*
UEA ne estas sufiĉe proksima al la naciaj E-asocioj	1	1,9	*2,9*	–	–	–
Esperantistoj vivas tro dise unu de la alia	1	1,9	*2,9*	–	–	–
Esperantistoj estas tro junaj	–	–	–	1	1,5	*1,8*
Envio inter la membroj	–	–	–	1	1,5	*1,8*
Estas rigardata kiel religio	1	1,9	*2,9*	1	1,5	*1,8*
Lernantoj ne volas lerni ĝin ĉar ili timas forgesi aliajn lecionojn	–	–	–	2	2,9	*3,6*
(Lingvistike) malfacila prononcado	2	3,7	*5,7*	–	–	–
(Lingvistika) manko de afrikaj vortoj en Esperanto	2	3,7	*5,7*	–	–	–
Suma nombro de menciitaj problemoj	54	100,6		68	100,0	

de la togolanda movado", ĉar multaj respondis al la demandaro dum tiu kongreso. En Tanzanio oni menciis du specojn de problemoj pri la estraro de la Tanzania Esperanto Asocio (TEA), nome ke maloftegas la kontaktoj kun ĝi, kaj ĝia senpoveco.

La aliaj problemoj estis menciitaj de nur unu ĝis tri homoj, sed tamen estas aliaj homoj kiuj samopinias. La plendo ke la esperantistoj en Tanzanio vivas tro dise por ekzerci aŭ regule sekvi kurson estis esprimita ankaŭ en kelkaj konversacioj. En diversaj intervjuoj oni menciis ke Esperanto estas rigardata de ne-esperantistoj kiel religio, sed ankaŭ kiel movado "kontraŭ Jesuo". Tio estas rigardata de la esperantistoj kiel problemo por disvastigi Esperanton en Afriko.

Konkludo

Oni povas konkludi ke en ambaŭ landoj la Esperanto-movado estas precipe afero de junaj plenkreskuloj, malkiel en Eŭropo. Tiuj ĉi afrikanoj estis antaŭ ĉio motivitaj por eklerni la lingvon kiel (neŭtralan) ilon por komuniki kun la mondo ekster ilia vilaĝo aŭ urbo, kaj por plulerni ion pere de ĝi. La movado estas dinamika, sed malrapide kreskas pro la multaj malfacilaĵoj, ĉe kiuj oni spertas la mankon de mono kaj materialo kiel unu el la plej gravaj problemoj. Aliaj aspektoj de la nuna kaj antaŭa afrika movado kaj superrigardo de la diskutoj ene de la estraroj de UEA kaj TEJO pri la afrika movado estas troveblaj en Goes (1999). Tamen restas aliaj esplorindaj aferoj, kiel la diferenco inter Esperanto kiel hobio kaj aliaj hobioj en Afriko. Ĉu ĉiuj hobioj/movadoj tie havas la saman membrostrukturon, la samajn problemojn kiel la Esperanto-movado? Kiel ili estas solvataj en ne-esperantaj kluboj? Kiel oni povus solvi la problemoj de la afrika Esperanto-movado? Kiu estas la vivopovo de la afrika movado? Kiuj estas la eblaj sekvoj de ĝia plua disvastiĝo en Afriko?

Bibliografio

Forster, Peter G.
1982 *The Esperanto Movement.* Hago: Mouton Publishers.

Goes, Heidi
1999 *De Esperanto-beweging in Afrika – met bijzondere aandacht voor Tanzania en Togo.* Gento: propra eldono. 156 pp.

Togbossi, Yao
1998 Brila aŭgusto por Togolando. *Esperanto*, n-ro 11, p. 190.

Heidi Goes naskiĝis en Oostende, Belgio, en la jaro 1976. Ŝi esperantiĝis en 1990. Post la mezgrada lernejo ŝi loĝis dum preskaŭ unu jaro en Indonezio kadre de la studenta interŝanĝprogramo de *Associated Field Service* (*AFS*, antaŭe *American Field Service*). Poste ŝi dum kvar jaroj studis la fakon *Afrikaj lingvoj kaj kulturoj* en la universitato de Gento. En 1997 ŝi patriniĝis kaj nomis sian filon Robin. Ŝi nun studas la unujaran fakon *Evolukunlaborado* en la sama universitato.

Adreso de la aŭtorino: Groeningestraat 21, BE-8460 Oudenburg, Belgio
Retadreso: goes.heidi@mailcity.com

Ricevita 1999 11 30; en reviziita formo 2000 01 04. Akceptita 2000 01 15